

УДК [101+162.2] (091) (430)
DOI: 10.26565/2226-0994-2020-63-9

Володимир Абашнік

ХРИСТОФ ЗІГВАРТ (1830 – 1904) І ЙОГО ЛОГІКА В ПРАЦЯХ ІСИДОРА ПРОДАНА (1854 – 1919/1920)

У цій статті представлена малодосліджена проблема критичного аналізу філософської та логічної позиції представника німецької традиції Христофа Зігварта (1830–1904) в університетській філософії, зокрема у творах харківського приват-доцента Ісидора Савича Продана (1854–1919/1920). Спочатку тут вказано на основні етапи наукового та творчого шляху Ісидора Продана, зокрема на його навчання в Чернівецькій гімназії (1864–1872) і на філософському факультеті Віденського університету (1872–1875). Його вчителем у Відні був відомий німецький та австрійський професор Франц Brentano (1838–1917), автор роботи «Психологія з емпіричного погляду» (1874) і засновник «дескриптивної психології» та інтенціоналізму. Далі акцентовано увагу на викладанні Ісидором Проданом логіки та філософії в гімназіях міст Кишинєва (Молдова), Ізмаїла (Україна), Риги (Латвія), Тарту (Естонія) і Москви (Росія) у 1876–1900 рр. Потім вказано на особливості викладання та публікацій Ісидора Савича Продана під час його «харківського періоду» (1906–1916), коли він був приват-доцентом кафедри філософії. Праці Ісидора Продана цього періоду охоплювали три напрями: 1) історія логіки (Арістотель, Ляйбніц, Спенсер, Зігварт); 2) філософія здорового глузду (Томас Рід і шотландська школа «здорового глузду»); 3) критика Канта та неокантіанства (Герман Коген, Вільгельм Віндельбанд, Ганс Файхінгер, Генріх Ріккерт, Ернст Кассіер та інші). Серед публікацій останньої групи важливу роль відіграла його робота «Правда про Канта. (Гайна його успіху)» (1914). Також його важливою працею була монографія «Пізнання та його об'єкт. (Виправдання здорового глузду)» (Харків, 1913). Тут він проаналізував відповідні позиції відомих філософів (Платон, Декарт, Берклі, Ляйбніц, Г'юм), а також менш відомих авторів (Лодж, Преєр, Шнайдер). Важливе місце в цьому аналізі посідає критична інтерпретація логічних поглядів Христофа Зігварта в його двохтомній роботі «Логіка» (1873, 3-є вид. 1904). Також важливою заслугою Ісидора Савича Продана була популяризація ідей цього німецького логіка та філософа, зокрема й завдяки перекладу з німецької мови витягів з названої праці «Логіка».

Ключові слова: Христоф Зігварт, німецька філософія XIX століття, харківська університетська філософія, Ісидор Продан, логіка.

У дискусіях вітчизняних філософів із західною філософською традицією важливу роль відіграла та відіграє університетська філософія. Ця стаття присвячена особливостям логічної позиції німецького мислителя Христофа Зігварта та його впливу на погляди Ісидора Продана, важливого представника харківської університетської філософії. *Актуальність* теми цієї статті ґрунтується на тому, що, з одного боку, І. С. Продан зробив вагомий внесок у розробку вітчизняної логічної проблематики на початку XX століття. З іншого боку, викладацька діяльність І. С. Продана у Харківському університеті мала значний вплив на його учнів, серед яких були не лише майбутні філософи, але також богослови, літератори та представники інших сфер науки й культури.

Мета цієї статті полягає в критичному аналізі основних рис логічної позиції І. С. Продана в контексті його критики логічних поглядів німецького філософа Христофа Зігварта. У цьому сенсі *завданням* статті є, по-перше, репрезентація філософської позиції І. С. Продана, по-друге, оглядовий аналіз логічних творів Христофа Зігварта, і по-третє, виявлення особливостей критики І. С. Продана щодо відповідної позиції Христофа Зігварта. У контексті обговорення *ступеня розробки* запропонованої теми можна відзначити, що першому аспекту були присвячені певні роботи, зокрема автора цієї статті [Абашнік, 2011; Абашнік, 2012а; Абашнік, 2012б; Абашнік, 2020]. У деяких зі своїх

© Абашнік В. О., 2020.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

німецьких робіт автор цієї статті проаналізував особливості впливу німецького класика Г. В. Ляйбніца на харківську університетську філософію, зокрема й на позицію Ісидора Продана та його концепцію «еволюційної монадології» [Abaschnik, 2001; Abaschnik, 2006; Abaschnik, 2011]. Крім цього, автор запропонованої статті також акцентував увагу на студіях Ісидора Продана з вітчизняної філософії, зокрема з творчості українського класика Г. С. Сковороди [Абашнік, 2011].

Щодо розробленості другого аспекту теми цієї статті, тобто публікацій, присвячених логічній позиції Христофа Зігварта, слід наголосити, що у своїх працях сучасники Зігварта та більш пізні автори зверталися до неї. Однак окремі праці, в яких розглядалася позиція німецького філософа, були здебільшого невеликими дисертаційними дослідженнями німецькою мовою. Зокрема, спочатку це була праця «Вчення Христофа Зігварта про сутність пізнання: внесок до історії теорії пізнання» (1908) Йозефа Енгеля [Engel, 1908], який захистив її в Університеті Ерлангена. Далі була дисертація «Внески Христофа Зігварта до основ та побудови етики» (1912) Йозефа Флаїга [Flaig, 1912], яку він захистив у Єнському університеті. Пізніше дві німецькі філософині присвятили цьому питанню свої берлінські дисертації: «Каузальний принцип та історія, за працями Х. Зігварта та Е. Маєра» (1928) Шарлотти Шаблін [Schablin, 1928] та «Очевидність і аксіоми в побудові логіки Зігварта» (1931) Лілли Бухгорн [Buchhorn, 1931].

Щодо новітніх досліджень філософії та логічної позиції Христофа Зігварта слід наголосити, що є малодоступні та невеликі замітки й статті, здебільшого німецькою мовою. Натомість стосовно третього аспекту, тобто критики І. С. Проданом логічних поглядів Христофа Зігварта, можна констатувати, що з цієї тематики досі немає робіт жодною мовою. Отже, *ступінь розробки* цієї комплексної теми – як щодо філософської позиції Ісидора Савича Продана, так і щодо логічних поглядів Христофа Зігварта – залишається на початковому рівні, особливо в українській науковій літературі. Тому *новизна* запропонованої статті полягає в першому критичному аналізі інтерпретації І. С. Продана філософської та логічної позиції німецького мислителя Христофа Зігварта.

Ісидор Савич Продан (1854–1919/1920) походив із родини православного священика в селі Підзахаричі на Буковині (сьогодні Путильський район Чернівецької області). Після отримання початкової освіти від батька та в місцевій школі, з 1864 року він продовжив навчання в класичній чоловічій гімназії міста Чернівці. Тоді Буковина та її адміністративний центр належали до Австро-Угорської імперії, а в місцевій гімназії у викладанні домінувала німецька мова та німецькомовні традиції. У цей період Ісидор Продан опанував цю мову, і в майбутньому міг вільно читати актуальну німецькомовну літературу, зокрема й філософські твори. 1872 року він успішно закінчив гімназичний курс, але оскільки в Чернівцях ще не було університету (його було відкрито лише 1875 року), то Ісидор Продан вступає на філософський факультет столичного Віденського університету [Абашнік, 2011].

Під час навчання Ісидора Продана у Віденському університеті в 1872–1875 рр. на формування його філософської та логічної позиції суттєвий вплив мала австрійська філософська традиція, важливими особливостями якої тоді були: 1) критика Канта, німецького ідеалізму та неокантіанства; 2) домінування вчення Арістотеля та аристотелізму. Серед його вчителів у цей період були два відомі професори: Роберт фон Ціммерманн (Robert von Zimmermann, 1824–1898) і Франц Brentano (Franz Brentano, 1838–1917), який саме в цей час оприлюднив свій твір «Психологія з емпіричного погляду» (1874). Франц Brentano, також відомий своєю філософською школою (Едмунд Гуссерль, Алексіус Майнонг, Казимир Твардовські, Томаш Масарик), вплинув на філософські погляди Ісидора Продана. До речі, серед студентів цього часу, які навчалися в професора Франца Brentano у Відні, був також знаменитий у майбутньому лікар і мислитель Зігмунд Фройд, засновник психоаналізу.

1876 року Ісидор Продан переїздить із Відня до Російської імперії та викладає в різних гімназіях давні (латинську й грецьку) мови та літературу, німецьку мову, а також

логіку та філософію. Зокрема, він викладав ці предмети у восьми гімназіях таких міст: Кишинєва (Молдова), Ізмаїла (Україна), Риги (Латвія), Тарту (Естонія) і Москви (Росія). 1881 року Ісидор Продан отримує російське підданство, а 1887 року він пише та захищає докторську дисертацію німецькою мовою «Механіка свідомості» (*Die Mechanik des Bewusstseins*) у Чернівецькому університеті. У цій та інших роботах вказаного періоду вагомий вплив на його філософську позицію мали погляди німецького класика Г. В. Ляйбніца, зокрема його «монадологія» [Абасchnik, 2011].

Ісидор Продан розробив свою оригінальну концепцію «нової еволюційної монадології», яка знайшла відображення в його публікаціях на початку ХХ століття під час викладання в естонському місті Тарту (Дерпт, також рос. Юр'єв). Серед зазначених робіт були такі монографії: «Про пам'ять» (Юр'єв, 1900/1901) у двох томах, «Психологія внутрішнього досвіду як основа філософських наук» (Юр'єв, 1904), «Організація душі. Витяг із нової еволюційної монадології» (Юр'єв, 1905). З одного боку, тут присутні очевидні впливи вчення Г. В. Ляйбніца, а з іншого – у вказаних працях Ісидора Продана проглядаються аспекти «дескриптивної психології» його віденського вчителя, професора Франца Brentano [Абашник, 2020].

Оскільки австрійські вчені ступені «магістра філософії» та «доктора філософії», які Ісидор Продан отримав відповідно у Віденському та Чернівецькому університетах, не визнавалися в Російській імперії, то 1906 року він опрацював названий двохтомний твір «Про пам'ять» та подав його як магістерську дисертацію на розгляд Вченої ради Університету імені Святого Володимира в Києві. Критичні рецензії на цю працю написали два київських професори – Олексій Микитович Гілярів (1856–1938) та Георгій Іванович Челпанов (1862–1936). Після публічного захисту цієї дисертації Ісидор Продан отримав ступінь магістра філософії, який давав йому право викладати в університетах Російській імперії [Абашник, 2011].

1906 року Ісидор Савич Продан стає приват-доцентом кафедри філософії Харківського університету та викладає тут до кінця 1916 року. У цей проміжок часу він читав логіку, етику, педагогіку, дидактику, історію філософії, психологію. На своїх лекціях і семінарах разом зі студентами він аналізує твори класиків філософії (Платон, Ляйбніц, Кант, Гегель), а також творчість інших (Й. Ф. Гербарт) і новітніх авторів (Едуард фон Гартман, Фрідріх Ніцше). Під впливом цих занять Ісидора Продана його учні пишуть роботи та захищають свої дисертації. Серед таких учнів був майбутній релігійний діяч і богослов Костянтин Олександрович Смірнов (1888–1941), який оприлюднив свою працю «Метафізичне вчення про душу у Ляйбніца та Гербарта» (Харків, 1910) і був професором Ленінградського богословського інституту в 1926–1929 рр. [Абасchnik, 2011].

Під час свого «Харківського періоду» (1906–1916) Ісидор Продан публікує декілька монографій та численні статті, зокрема й у авторитетному харківському релігійно-філософському часописі «Віра і Розум», який виходив у 1884–1917 рр. Серед його окремих видань були наступні: «Практичне керівництво з психології» (1908), «Підручник логіки» (1909), «Лекції з історії новітньої філософії, які були читані в Харківському університеті в 1909 році» (1909), «“Нова логіка”. Критичне дослідження та пояснення нових і старих хибних поглядів і помилок» (1910), «Правда про Канта. (Гайна його успіху)» (1914), «Філософія та здоровий глузд. (Критичний етнод)» (1914), «Що таке мистецтво?» (1915), «Вільне слово та вільна наука» (1915).

Всі праці Ісидора Савича Продана можна розділити на такі три напрями: 1) історія логіки, 2) філософія здорового глузду, 3) критика Канта та неокантіанства. У межах першого напрямку він проаналізував твори та логічні позиції Арістотеля, Ляйбніца, Спенсера, Зігварта та інших авторів. У межах другого напрямку Ісидор Продан розглядав погляди Томаса Ріда (Thomas Reid, 1710–1796) і шотландської школи «здорового глузду», яку він досить високо цінував [Абашник, 2012b]. Зокрема, слідом за Томасом Рідом він вказував на принципи «здорового глузду» та свою вихідну позицію, яку утворюють «... істини *самоочевидні (self evident truths)* і необхідні умови всякого

знання...» [Продан, 1913, с. XV]. Крім цього, Ісидор Продан уточнював трактування самого терміну «здорового глузду» та писав, що його необхідно «... точніше перекласти як загальнолюдський смисл / сенс» [Продан, 1914b, с. 21].

Праці Ісидора Продана третього напрямку стосувалися його критики Канта та неокантіанства, зокрема й позицій засновника «Марбурзької школи неокантіанства» Германа Когена (Hermann Cohen, 1842–1918), а також Вільгельма Віндельбанда, Ганса Файхінгера, Генріха Ріккєрта, Ернста Кассірера та інших. Серед публікацій цього напрямку важливу роль відіграла робота «Правда про Канта. (Тайна його успіху)» (1914) [Продан, 1914a]. Цій та іншим працям він завдячував своєю популярністю серед широкої філософської публіки. Про це свідчили різні критичні статті та рецензії на його харківські твори таких відомих авторів, як Володимир Каринський, Іван Лапшин, Борис Яковенко та Густав Шпет, зокрема в «Критичному огляді» (1909) на працю «Практичне керівництво з психології» (1909) Ісидора Продана.

1917 року Ісидор Продан переїхав з Харкова до Ростова-на-Дону, куди було переведено Варшавський університет, який пізніше називався Донським університетом. З цього часу і аж до 27 грудня 1919 року (10 січня 1920 року за новим стилем), коли він трагічно загинув під час захоплення міста більшовиками, Ісидор Продан викладав тут різні філософські дисципліни за своїми харківськими підручниками та іншими працями [Абашник, 2011]. Його позиція ґрунтувалася на ідеях, які він розробив у монографії «Пізнання та його об'єкт. (Виправдання здорового глузду)» (Харків, 1913). На основних рисах цієї праці зупинимося далі, але спочатку вкажемо на те, що важливе місце в ній посідали логічні погляди німецького філософа Христовфа Зігварта.

Христовф Ебергард Філіпп Зігварт (Christoph Eberhard Philipp Sigwart, 1830–1904) походив із родини відомого тюрінгенського професора-філософа та богослова. З 1841 року він навчався в гімназії столичного міста Вюртембергу – Штутгарту, а потім продовжив вивчення богослов'я та філософії у Тюрінгенському університеті, який він успішно закінчив 1851 року. Після наукової подорожі до Швейцарії, Франції, Англії та Шотландії, 1852 року Христовф Зігварт стає викладачем у виховному інституті містечка Фраймфельде біля університетського центру Галле, де він пропрацював до 1855 року. У цей час Христовф Зігварт пише докторську дисертацію про філософію італійського мислителя Джованні Піко делла Мірандоли та захищає її 1854 року в Тюрінгені [Sigwart, 1904a, S. VI]. Ця дисертація у переробленому вигляді була оприлюднена під назвою «Ульріх Цвінглі, характер його теології, з акцентом на позиції Піко делла Мірандоли» (Штутгарт, 1855).

1855 року Христовф Зігварт повертається до Тюрінгену та спочатку працює в знаменитій теологічній семінарії, в якій наприкінці XVIII століття навчалися Шеллінг, Гегель і Гельдерлін. З 1859 року він викладає теологію та філософію в семінарії містечка Блаубойрен. 1863 року в багатому на традиції Тюрінгенському університеті звільнилася кафедра філософії, яку до цього займав авторитетний богослов та філософ Іммануїл Герман Фіхте (Immanuel Hermann Fichte, 1796–1879), син відомого представника німецької класичної філософії, тому також відомий як Фіхте-молодший. На вакантну кафедру претендували декілька іменитих тоді філософів, зокрема й такі авторитети, як геттінгенський професор філософії Герман Лотце та гейдельберзький професор Едуард Целлер. Але спеціальна факультетська виборча комісія (10 голосів проти 9 голосів) надала перевагу 30-річному Христовфу Зігwartу.

Спочатку Христовфу Зігwartу запропонували посаду екстраординарного професора, але вже 1865 року він стає ординарним професором філософії Тюрінгенського університету та працює тут до виходу на пенсію 1903 року. Основними напрямками його публікацій стають логіка та етика. Серед монографій Христовфа Зігварта цього часу світ побачили: «Трактат Спінози про бога, людину та щастя» (1866), «Щодо вчення про гіпотетичні судження» (1871), «Життєва історія Джордано Бруно» (1880), «Маленькі твори» (1881) у двох томах, «Попередні питання етики» (1886) та інші. У цей час завдяки своїм науковим працям він отримує різні нагороди, а 1875 року король Вюртембергу надає

йому персональний шляхетний титул «фон» (Христоф фон Зігварт). Теологічний факультет університету Тюбінгену та юридичний факультет університету Галле присвоїли йому звання почесного доктора [Sigwart, 1904a, S. XV]. Також Христофа Зігварта обирають своїм членом різні наукові товариства та академії, зокрема Пруська академія наук (1885) і Баварська академія наук (1901).

Важливим внеском у розвиток німецької філософії та логіки другої половини XIX століття була двохтомна праця «Логіка» Христофа Зігварта. Перший том цієї праці вийшов 1873 року, другий – 1878 року. Нарешті, 1924 року в Тюбінгені вийшло останнє, п'яте видання цієї «Логіки». А 1904 року було оприлюднене третє видання «Логіки» Христофа Зігварта в двох томах, яке також вийшло в російському перекладі (Санкт-Петербург, 1908–1909) у трьох томах. Далі буде вказано, що харківський філософ Ісидор Продан звертався саме до німецького третього видання у своїй праці «Пізнання та його об'єкт» (1913) і демонстративно не згадував вказаного російського перекладу. Також він апелював до праці «Безособові речення. Логічне дослідження» (1888), в якій Христоф Зігварт торкався важливої граматичної та логічної проблематики [Sigwart, 1888; Продан, 1913, с. 46].

Перший том третього видання «Логіки» (1904) Христофа Зігварта під назвою «Вчення про судження, про поняття та про умовивід» включав наступні елементи: вступ та дві частини, які були розподілені на 59 параграфів: 1) «Перша, аналітична частина. Сутність та передумови судження»; 2) «Друга, нормативна частина. Логічна досконалість суджень та їхні умови, певні поняття та істинні умовиводи». Водночас у семи розділах першої частини німецький філософ розглянув такі питання: виникнення суджень, прості судження, заперечення, можливість і необхідність, гіпотетичні та диз'юнктивні судження тощо. Три розділи другої частини цієї праці акцентують увагу на таких питаннях: поняття, істина безпосередніх суджень, гіпотетичні умовиводи, силогізми тощо [Sigwart, 1904a, S. XXI–XXIII].

Другий том третього видання «Логіки» (1904) Христофа Зігварта під назвою «Вчення про методи» складався зі 105 параграфів, розподілених на шість розділів. Тут німецький філософ проаналізував такі питання: понятійні елементи та форми їх синтезу, прямі методи утворення суджень, індуктивний спосіб як метод утворення загальних положень, систематика, методичні принципи етики тощо [Sigwart, 1904b, S. VII–VIII]. Досить оригінальним був останній розділ цього тому, де в § 104 «Логічне опрацювання чинних норм» Христоф Зігварт демонстрував застосування законів логіки до питань етики. У цьому контексті він писав тут: «Спосіб віднаходження етичних принципів водночас не може бути ніяким іншим, аніж спосіб отримання логічних і математичних аксіом...» [Sigwart, 1904b, S. 756].

Саме цей двохтомний логічний твір Христофа Зігварта мав вагомий вплив на праці харківського філософа Ісидора Савича Продана. Із цього погляду його ключовою працею була монографія «Пізнання та його об'єкт. (Виправдання здорового глузду)» (Харків, 1913). У зазначеному творі він проаналізував відповідні позиції відомих філософів (Платон, Декарт, Берклі, Ляйбніц, Г'юм), але й також менш відомих авторів (Лодж, Пресер, Шнайдер). У передмові до цієї праці Ісидор Продан наголошував: «План моєї книги такий: 1) у вступі визначаються необхідні *передумови* здорового глузду, котрі визнаються всіма, а також і *метод* досліджень [I гл.]. 2) Розглядаються *засоби* мислення та пізнання з критеріями істини [II–V гл.]. 3) Розкриваються *джерела* пізнання, причому вносяться виправлення й до вчення Локка, і до вчення Канта та Мілля [V–VIII гл.]. 4) Розглядаються самі *об'єкти* пізнання – спочатку чуттєві, а потім надчуттєві [IX–XI гл.]» [Продан, 1913, с. XVIII].

Важливе місце в цьому аналізі Ісидора Продана посідає його критична інтерпретація логічних поглядів Христофа Зігварта, викладена німецьким мислителем у двохтомній роботі «Логіка» (3-є вид. 1904). Зокрема, харківський філософ звертається до позиції Зігварта в таких трьох главах: «Глава II. Елементи знання – судження» [Продан, 1913, с. 33–62], «Глава III. Виникнення суджень та їх оцінка» [Продан, 1913, с. 63–102],

«Глава IV. Поняття» [Продан, 1913, с. 103–137]. Слід окремо підкреслити, що важливою заслугою Ісидора Продана було також те, що він у праці «Пізнання та його об'єкт. (Виправдання здорового глузду)» (Харків, 1913) вперше переклав великі цитати та цілі уривки з оригінальних творів Христофа Зіварта, а також Едмунда Гуссерля, Германа Лотце, Едуарда фон Гартмана та інших авторів.

У третій главі своєї роботи Ісидор Продан звертається до позиції Христофа Зіварта в § 5 «Модальність суджень». Він також використовує окремі погляди Зіварта для спростування позицій інших філософів, зокрема й родоначальника німецької класичної філософії Іммануїла Канта, викладені останнім у «Критиці чистого розуму». Так, харківський філософ пише: «Розподіл суджень на три види модальності, який зробив Кант, не має значення для логіки, як це досить переконливо доводить Зіварт» [Продан, 1913, с. 73]. Водночас Ісидор Продан далі вказує: «Так Зіварт суперечить і Канту, і його послідовникам. Я цілком згодний із ним у цьому, оскільки Кант дійсно не досить ясно відмежував асерторичні судження від аподиктичних» [Продан, 1913, с. 74; див. Sigwart, 1904a, S. 242].

Особливу увагу позиції Христофа Зіварта харківський філософ приділяє в четвертій главі своєї монографії, зокрема в § 6 «Індивідуальні поняття». Тут він аналізує розуміння індивідуальних понять (також одиничних понять) у різних логіків. Водночас Ісидор Продан звертається до відповідної позиції Христофа Зіварта та підкреслює: «Погляд Зіварта на одиничне поняття відповідає його погляду на *обсяг* логічного поняття. Таким він вважає не сукупність реальних предметів, котрі позначаються однією назвою, а “всі ті *поняття*, які отримуємо через подальшу спеціалізацію (Determination) його ознак”» [Продан, 1913, с. 116; Sigwart, 1904a, S. 360]. Свою критику харківський філософ продовжує також у § 7 «Помилки Зіварта щодо обсягу понять» третьої глави цієї роботи [Продан, 1913, с. 118–121].

У названому контексті Ісидор Продан наголошує тут: «Зіварт вважає, буцімто його індивідуальне поняття не піддається подальшій спеціалізації (Determination). Насправді це не так: вона *можлива*, але вона не завжди має практичне значення. Якби Зіварт був в Одесі, то він би побачив на п'єдесталі пам'ятника Дюка Рішельє прироблену кулю з чавуна (приблизно такої ж величини, що й у його прикладі), а саме – ту ж саму кулю, яка при бомбардуванні Одеси поцілила в цей п'єдестал. Тож ця куля удостоїлася бути особливо вирізною одеситами з мільйона можливих таких самих куль, щоб зберегтися для потомства. Про цю кулю мають *особливе* поняття і одесити, і кожен, хто її бачив. Але як назвав би це поняття Зіварт у порівнянні зі своїм “індивідуальним поняттям”, котре може охоплювати мільйони дійсних куль із чавуна? Мабуть, поняття про одеське ядро було б “найіндивідуальнішим” із індивідуальних понять. Невідповідність досить явна!» [Продан, 1913, с. 119].

Щодо основних *висновків* можна констатувати таке. По-перше, на прикладі творів Ісидора Савича Продана ми бачимо, що на початку ХХ століття продовжувалося своєрідне зміщення домінування початкової традиції в харківській університетській філософії, тобто спостерігався певний «рух» дослідницької уваги від представників німецької класичної філософії (Кант, Фіхте, Шеллінг, Шад, Гегель) [Abaschnik, 2005] до шотландської філософії здорового глузду (Томас Рід) і новітньої німецької логіки (Христоф Зіварт). По-друге, важливу роль тут відіграла праця Ісидора Савича Продана «Пізнання та його об'єкт. (Виправдання здорового глузду)» (Харків, 1913), в якій він розглянув філософські та логічні погляди Христофа Зіварта. По-третє, суттєвою заслугою Ісидора Савича Продана була популяризація ідей німецького логіка та філософа Христофа Зіварта, зокрема й завдяки перекладу з німецької мови витягів зі згаданого твору «Логіка».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Абашнік В. О. Едмунд Гуссерль у філософії Ісидора Продана (1854–1919/1920). *Людина, суспільство, комунікативні технології. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю Українського державного університету залізничного транспорту, 15–16 жовтня 2020 р.* Харків: Діса ПЛЮС, 2020. С. 6–9.
- Абашнік В. О. І. С. Продан (1854–1919/20) про Г. С. Сковороду як філософа. *Григорій Сковорода і проблеми соціального буття. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції 21 травня 2011 року.* Сковородинівка: Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди, 2011. С. 9–10.
- Абашнік В. А. І. С. Продан (1854–1919/20) как критик И. Канта. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна.* Серія «Філософія. Філософські перипетії». № 984. Харків, 2011. С. 17–22.
- Абашнік В. А. Критика неокантианства И. С. Проданом (1854–1919/20). *Гілея: науковий вісник.* 2012. Вып. 56 (№ 1). С. 348–352.
- Абашнік В. А. Філософія «здрового смисла» И. С. Продана и современность. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна.* Серія «Філософія. Філософські перипетії». № 992. Харків, 2012. С. 116–121.
- Продан И. С. Познание и его объект (Оправдание здравого смысла). Харьков: Типография «Мирный труд», 1913. Часть 1-я. XXVI, 473, [1] с.
- Продан И. С. Правда о Канте (Гайна его успеха). Харьков: Епархиальная Типография, 1914. 87 с.
- Продан И. С. Философия и здравый смысл. (Критический этюд). Харьков: Тип. «Мирный Труд», 1914. 21 с.
- Abaschnik V. A. “Die neue Evolutionsmonadologie” von Isidor Savvic Prodan (1854–1919). *Internationaler Leibniz-Kongress unter der Schirmherrschaft des Bundespräsidenten. Natur und Subjekt. Vorträge. Herausgegeben von Herbert Breger, Jürgen Herbst und Sven Erdner (Hannover, 26. September bis 1. Oktober 2011).* Hannover: Druckerei Hartmann, 2011. Teil 1. S. 1–10.
- Abaschnik V. A. J. B. Schads und Hegels Positionen um 1801. *Hegel-Jahrbuch 2005.* Berlin: Akademie Verlag, 2005. Teil 3. S. 252–257. DOI: <https://doi.org/10.1524/hgjb.2005.7.jg.252>.
- Abaschnik V. O. Leibniz-Rezeption in der Ukraine im 18. und 19. Jahrhundert. *Nil sine ratione. Mensch, Natur und Technik im Wirken von G. W. Leibniz. VII. Internationaler Leibniz-Kongress. Berlin, 10.–15. September 2001. Vorträge in 3 Teilen hg. von Hans Poser u.a.* Berlin: Druckhaus Berlin-Mitte, 2001. Teil 1. S. 1–8.
- Abaschnik V. O. Vladimir Karinskij und der ukrainisch-russische Neuleibnizianismus. *Einheit in der Vielheit. VIII. Internationaler Leibniz-Kongress (Hannover, 24. bis 29. Juli 2006). Vorträge in 3 Teilen, hg. v. Herbert Breger, Jürgen Herbst u. Sven Erdner.* Hannover: Hartmann, 2006. Teil 1. S. 1–8.
- Buchhorn L. Evidenz und Axiome im Aufbau von Sigwarts Logik. Von Lilly Buchhorn. Charlottenburg: Hoffmann, 1931. 78 S.
- Engel J. Christoph Sigwart's Lehre vom Wesen des Erkennens: ein Beitrag zur Geschichte der Erkenntnistheorie. Von Joseph Engel. Bamberg: Gärtner, 1908. 60 S.
- Flaig J. Christoph Sigwarts Beiträge zu Grundlegung und Aufbau der Ethik. Von Dr. Josef Flaig, Pfarrer a. D. Stuttgart: Kohlhammer, 1912. 54 S.
- Schablin Ch. Das Kausalprinzip und die Geschichte, im Anschluß an Ch. Sigwart und E. Meyer. Von Charlotte Schablin. Charlottenburg: Hoffmann, 1928. 46 S.
- Sigwart Ch. Die Impersonalien. Eine logische Untersuchung von Dr. Christoph Sigwart, o. ö. Professor der Philosophie in Tübingen. Freiburg i. B.: Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1888. 78 S.
- Sigwart Ch. Logik. Erster Band. Die Lehre vom Urteil, vom Begriff und vom Schluss. 3te durchgesehene Auflage. Von Dr. Christoph Sigwart weil. o.ö. Professor der Philosophie an der Universität Tübingen. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1904. XXIII, 498 S.
- Sigwart Ch. Logik. Zweiter Band. Die Methodenlehre. Dritte durchgesehene Auflage. Von Dr. Christoph Sigwart weil. o.ö. Professor der Philosophie an der Universität Tübingen. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1904. VIII, 799 S.

Абашнік Володимир Олексійович

доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 6, Харків, 61022

E-mail: abaschnik@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>

Стаття надійшла до редакції: 15.10.2020

Схвалено до друку: 19.11.2020

**CHRISTOPH SIGWART (1830 – 1904) AND HIS LOGIC IN THE WORKS
OF ISIDOR PRODAN (1854 – 1919/1920)**

Abashnik Volodymyr O.

DSc in Philosophy, Professor of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor J. B. Schad

V. N. Karazin Kharkiv National University

6, Svobody sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: abaschnik@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2584-5929>

ABSTRACT

In this article, a little-studied problem of the critical analysis of the philosophical and logical position of the representative of German philosophical tradition Christoph Sigwart (1830–1904) in the university philosophy, especially in the work of a Kharkiv private-docent Isidor Prodan (1854–1919/1920) is presented. At first, the main periods of the scientific and creative career of Isidor Prodan, including his studying at the Czernowitz (Chernivtsi) Gymnasium (1864–1872) and the philosophical faculty at the University of Vienna (1872–1875) are considered. His teacher in Vienna was a very famous German and Austrian professor Franz Brentano (1838–1917), the author of the work “Psychology from an Empirical Standpoint” (1874) and the founder of “descriptive psychology” and intentionalism. Then his teaching of logic and philosophy at the Gymnasiums of Kishinev (Moldova), Izmail (Ukraine), Riga (Latvia), Tartu (Estonia), and Moscow (Russia) from 1876 till 1900 is emphasized. Then the features of the teaching and the publications of Isidor Prodan in his “Kharkiv period” (1906–1916) are pointed out, during which he was a private-docent at the department of philosophy. Isidor Prodan’s works at this time comprise three areas: 1) History of logic (Aristotle, Leibniz, Spencer, Sigwart), 2) philosophy of common sense (Thomas Reid and the Scottish School of Common Sense), 3) critique of Kant and Neo-Kantianism (Hermann Cohen, Wilhelm Windelband, Hans Vaihinger, Heinrich Rickert, Ernst Cassirer e. a.). In the last group, his work “The Truth about Kant (A Secret of his Success)” (1914) was of great importance. His very important work was the monograph “The Cognition and its Object (Justification of Common Sense)” (Kharkiv, 1913). The positions of well-known philosophers (Plato, Descartes, Berkley, Leibniz, and Hume) and less-known authors (Lodge, Preyer, and Schneider) were here analyzed. Isidor Prodan’s critical interpretation of the logical viewpoint of Christoph Sigwart in his two-volume work “Logic” (1873, 3rd ed., 1904) occupies an important place in this analysis. In turn, Isidor Prodan’s important achievement was the popularization of the ideas of this German logician and philosopher, in particular, because of his translation of extracts from the work “Logic”.

Keywords: Christoph Sigwart, German philosophy in the 19th century, Kharkiv university philosophy, Isidor Prodan, logic.

REFERENCES

- Abaschnik, V. A. (2005). J. B. Schads und Hegels Positionen um 1801. *Hegel-Jahrbuch*, 3, 252–257. DOI: <https://doi.org/10.1524/hgjb.2005.7.jg.252>. (In German).
- Abaschnik, V. A. (2011). “Die neue Evolutionsmonadologie” von Isidor Savvic Prodan (1854–1919). In H. Breger, J. Herbst & S. Erdner (Herausg.), *Internationaler Leibniz-Kongress unter der Schirmherrschaft des Bundespräsidenten. Natur und Subjekt. Vorträge* (Hannover, 26. September bis 1. Oktober 2011) (Teil 1, S. 1–10). Hannover: Hartmann. (In German).

- Abaschnik, V. O. (2001). Leibniz-Rezeption in der Ukraine im 18. und 19. Jahrhundert. In H. Poser u. a. (Herausg.), *Nil sine ratione. Mensch, Natur und Technik im Wirken von G. W. Leibniz. VII. Internationaler Leibniz-Kongreß. Berlin, 10. – 15. September 2001. Vorträge in 3 Teilen* (Teil 1, S. 1–8). Berlin: Druckhaus Berlin–Mitte. (In German).
- Abaschnik, V. O. (2006). Vladimir Karinskij und der ukrainisch-russische Neuleibnizianismus. In H. Breger, J. Herbst & S. Erdner (Herausg.), *Einheit in der Vielheit. VIII. Internationaler Leibniz-Kongress (Hannover, 24. bis 29. Juli 2006). Vorträge in 3 Teilen*, hg. v. 1. (Teil 1, S. 1–8). Hannover: Hartmann. (In German).
- Abashnik, V. A. (2011a). I. S. Prodan (1854–1919/20) as a Kant Critic. *The Journal of V. N. Karaz'in Kharkiv National University, Series "Philosophy. Philosophical Peripeteias"*, 984, 17–22. (In Russian).
- Abashnik, V. A. (2012a). I. S. Prodan's (1854–1919/20) Criticism of the Neo-Kantianism. *Gileya: Scientific Journal*, 56(1), 348–352. (In Russian).
- Abashnik, V. O. (2011b). I. S. Prodan (1854–1919/20) on H. S. Skovoroda as a Philosopher. In *Hryboryi Skovoroda and Problems of the Social Being. Materials of the VI All-Ukrainian Scientific Conference, May, 11, 2011* (pp. 9–10). Skovorodynivka: H. S. Skovoroda National Literary-Memorial Museum. (In Ukrainian).
- Abashnik, V. O. (2020). Edmund Husserl in the Philosophy of Isidor Prodan (1854–1919/1920). In *Human, society, communication technologies. Proceeding of the VIII International scientific-practical conference, dedicated to the 90th anniversary of the Ukrainian State University of Railway Transport, October, 15–16, 2020* (pp. 6–9). Kharkiv: Disa Plus. (In Ukrainian).
- Abashnik, V. A. (2012b). I. S. Prodan's Philosophy of Common Sense and the Present. *The Journal of V. N. Karaz'in Kharkiv National University, Series "Philosophy. Philosophical Peripeteias"*, 992, 116–121. (In Russian).
- Buchhorn, L. (1931). *Evidenz und Axiome im Aufbau von Sigwarts Logik*. Von Lilly Buchhorn. Charlottenburg: Hoffmann. (In German).
- Engel, J. (1908). *Christoph Sigwart's Lehre vom Wesen des Erkennens: ein Beitrag zur Geschichte der Erkenntnistheorie*. Von Joseph Engel. Bamberg: Gärtner. (In German).
- Flaig, J. (1912). *Christoph Sigwarts Beiträge zu Grundlegung und Aufbau der Ethik*. Von Dr. Josef Flaig, Pfarrer a. D. Stuttgart: Kohlhammer. (In German).
- Prodan, I. S. (1913). *The Cognition and its Object (Justification of Common Sense)* (Vol. I). Kharkiv: Mirnyi Trud Publishing House. (In Russian).
- Prodan, I. S. (1914a). *The Truth About Kant (A Secret of His Success)*. Kharkiv: Eparchy Publishing House. (In Russian).
- Prodan, I. S. (1914b). *Philosophy and Common Sense (A Critical Study)*. Kharkiv: Mirnyi Trud Publishing House. (In Russian).
- Schablin, Ch. (1928). *Das Kausalprinzip und die Geschichte, im Anschluß an Ch. Sigwart und E. Meyer*. Von Charlotte Schablin. Charlottenburg: Hoffmann. (In German).
- Sigwart, Ch. (1888). *Die Impersonalien. Eine logische Untersuchung* von Dr. Christoph Sigwart, o. ö. Professor der Philosophie in Tübingen. Freiburg i. B.: Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). (In German).
- Sigwart, Ch. (1904a). *Logik*. Erster Band. Die Lehre vom Urteil, vom Begriff und vom Schluss. Dritte durchgesehene Auflage. Von Dr. Christoph Sigwart weil. o.ö. Professor der Philosophie an der Universität Tübingen. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). (In German).
- Sigwart, Ch. (1904b). *Logik*. Zweiter Band. Die Methodenlehre. Dritte durchgesehene Auflage. Von Dr. Christoph Sigwart weil. o.ö. Professor der Philosophie an der Universität Tübingen. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). (In German).

Article arrived: 15.10.2020

Accepted: 19.11.2020